

Symptomet Joyceⁱ

Oversat af Jakob Rosendal og Lilian Munk Rösing

Jeg er ikke i min bedste form i dag, af alle mulige grunde.

Efter aftale med Jacques Aubert, hvis insisteren er grunden til, at I kan opleve mig her i dag – Jacques Aubert, som er en eminent joycianer, og hvis afhandling om Joyces æstetik er eminent anbefalesværdig – har jeg valgt titlen *Symptomet Joyce*.

I den anledning må I have mig undskyldt, at jeg et øjeblik parodi-ererⁱⁱ – det vil ikke tage lang tid – den Joyce, der har skrevet *Finnegans Wake*, som er den drøm, som han testamenterer, med hvilken han sætter punktum for – hvad? Det er det, jeg gerne vil forsøge at sige noget om. Denne drøm er værkets finale – *Finnegan*; så bliver det ikke bedre.

i Forelæsning afholdt den 16. juni 1975 i det store auditorium på Sorbonne-universitetet som åbning af det 5. internationale James Joyce-symposium.

ii Lacan opfinder her verbet "poursticher", som spiller på "poursuivre" (forfølge), "pourrir" (rådne) og "pastiche". Han erklærer altså, at han er i gang med at lave "en rådden pastiche" på *Finnegans Wake*. Vi vover "parodi-ere" som et ordspil på "parodi-ere" og "råd(denskab)". (Denne og alle efterfølgende fodnoter er oversætternes anmærkninger.)

Jeg fortsætter. Hvorfor ønske, at den råddenskab som afhjælper menneskets rådvildskab – det lyder som at rådne villigt – hvorfor ønske, at den madvis, som propper os med nyheder, skulle angive min titel korrekt? Jacques Lacan, det ved de ikke engang, hvad er, *Jules Lacue* ville være lige så godt – sådan udtaler man i øvrigt på engelsk det, som vi på vores sprog kalder *la queue*.ⁱⁱⁱ Hvorfor skulle de skrive *Symptomet Joyce*? Jacques Aubert fortæller dem det, og så gør de det til *Symbolet Jacques*. For dem er det selvfølgelig ét fedt.

Fra *sym*, som ptomer, til *sym*, som boler, hvad gør det, når den al-rådende ved Abrahams *bosom* genfinder sig i sin natur som rig godte i al svimmelighed?

Jeg må dog korrigere. Ptom, Ptommeltot, Ptommeliden lever stadig, i det sprog som, blandt andre sprog, følte sig forpligtet til at ptomere den tilfældige ting. For det er det, det vil sige.

Slå op i Bloch og von Wartburg, den etymologiske ordbog, som er et solidt grundlag, og I vil kunne læse, at symptomet oprindeligt blev stavet *sinthome*.

Sinthomet Joyce er homofont med *saint homme*,^{iv} som nogle af de tilstedeværende måske kan huske, at jeg har televisioneret om.^v

Hvis man fortsætter læsningen om denne betegnelse i Bloch og von Wartburg, erfarer man, at det er Rabelais, der gør *sinthome* til symptomat. Det er ikke overraskende, han var læge, og symptomet må allerede have haft sin plads i lægesproget, men det er ikke sikkert. Hvis jeg skal fortsætte i samme spor, vil jeg sige, at han sympraumatiserer noget.

Det vigtige for mig er ikke at pastichere *Finnegans Wake* – den opgave vil man aldrig være på højde med – men at fortælle, hvordan jeg med denne titel, *Symptomet Joyce*, giver Joyce intet mindre end sit eget navn, det navn, i hvilket jeg tror, han ville have genkendt sig selv i nomineringens dimension.

iii "pikken"

iv "Saint homme" betyder "hellig mand". Men er også et ordspil på en bestemt hellig mand, "Saint Thomas" (Thomas af Aquinas), som både Joyce og Lacan er optagede af. Og måske også på en anden hellig Thomas, nemlig den vantro, som måtte røre ved Jesu sidesår – så at sige stikke fingeren i det reelle frem for at godtage det symbolske tegn – for at tro på, at han var Jesus.

v Lacan henviser til et TV-interview fra 1973, transskriberet og publiceret i *Télévision* (1974).

Det er en formodning. Han ville have genkendt sig selv, hvis jeg havde kunnet tale med ham den dag i dag. Han ville have været hundredårig, og det er ikke skik og brug – det er ikke skik og brug at fortsætte livet så længe, det ville være en underlig tilføjelse.

MØDET

Da jeg gik ud af en temmelig gemen skole, Stanislas,^{vi} for nu at benævne den – man kunne sige, at jeg var præstebarn, ligesom Joyce, men af mindre alvorlige præster end hans, der var jesuitter, og Gud ved, hvad han fandt på at stille op med dem – kort sagt, da jeg kom ud af det gemene miljø, sker det, som følge af det faktum, at jeg frekventerede Adrienne Monnier, at jeg som syttenårig mødte Joyce. Ligeledes overværede jeg, da jeg var tyve år, den første oplæsning af den udkomne franske oversættelse af *Ulysses*.

Det er tilfældighederne, der skubber os til højre og venstre, og med dem frembringer vi vores skæbne, for det er os, der fletter den til det, den er. Vi gør dem til vores skæbne, fordi vi taler. Vi tror, at vi siger det, som vi vil, men det er det, som de andre, nærmere bestemt vores familie, har villet, der taler os. Her skal dette *os* forstås som et genstandsled. Vi er talte, og på grund af det gør vi de tilfældigheder, der driver os, til et fletværk.

Der finder nemlig en vævning sted – vi kalder dette for vores skæbne. Sådant var det helt sikkert ikke en tilfældighed, selvom det ville være svært at redde trådene ud, at jeg mødte James Joyce i Paris, dengang han var der et stykke tid endnu.

I må undskylde, at jeg fortæller min historie. Men jeg tænker, at jeg kun gør det som en hyldest til James Joyce.

UNIVERSITETET OG PSYKOANALYSEN

I min tilværelse, der har været omflakkende som alle andres, har jeg altid slæbt rundt på en enorm stor mængde bøger – så høj en stak – hvoraf dem af Joyce kun går her til – de andre er dem om Joyce.

De sidstnævnte har jeg læst fra tid til anden, men den seneste tid har jeg gjort mig meget umage med dem, hvilket Jacques Aubert kan vidne om. Jeg har kunnet se mere end bare forskelle i dem – nogle mærkværdige svingninger i Joyce-receptionen, alt efter hvilken vinkel han gribes an fra.

vi “Stanislas” henviser til Collège Stanislas de Paris, en privat katolsk elite-skole, som Lacan gik på fra 1907 til 1918.

I overensstemmelse med det, som Joyce selv vidste, ville ske med ham efter hans død, er det det universitære, der dominerer. Det er næsten kun Universitetet, der beskæftiger sig med Joyce. Det er meget slående.

Joyce sagde: "Det, jeg skriver, vil blive ved med at give akademikerne arbejde." Og det, han ønskede, var intet mindre end at give dem arbejde i en sådan grad, at Universitetet ville sprænges. Vi er godt på vej. Og det er indlysende, at det kun kan lade sig gøre, fordi Joyces tekster vrimler med fuldstændigt fængslende og fascinerende problemer, som lige er noget for en akademiker at sætte tænderne i.

Jeg er ikke akademiker til trods for alt det professor- og magister-pjat, man behæfter mig med. Jeg er *analyste*.^{vii} Og se, det udgør straks en homofoni til de fire mester-annalister, som Joyce gør så meget ud af i *Finnegans*, og som lagde grunden til Irlands annaler. Jeg er en anden slags analytiker.

Om den analyse, som siden opstod, kan man ikke sige at Joyce blev bidt af den. Troværdige forfattere, som var hans venner og kendte ham godt – jeg selv har kun mødt ham kort – fremfører gerne, at hvis han *freudened*^{viii}, hvis han nynnede med på Freud-sangen, så var det med afsky. Jeg tror på, at det er sandt.

Vidnesbyrdet finder jeg i det faktum, at der i drømmens konstellation – som der trods det sidste ord, *Wake*, ikke er nogen opvågning fra – at der i vævet af personer i *Finnegans* er disse to tvillinger – Shem, tillad mig at kalde ham Shemptôme, og Shaun.

Jeg håber, det er sådan, det udtales, for her har jeg ikke konsulteret Jacques Aubert, som ellers, hvad angår udtalen, har hjulpet mig vældig meget med denne sprogblanding.

Der er altså ham Shemptômet og ham Shaun. De er knyttet til hinanden – ingen er mere knyttet til hinanden end tvillinger. Det er Shaun, som han behæfter med doktor Jones – ikke Shem; ham behæfter han med tilnavnet *the penman*, penneslikkeren. Jones er den analytiker, som Freud, der vidste hvad han gjorde, gav til opgave at skrive hans biografi. Han kendte ham godt, det vil sige, han var sikker på, at Jones ikke ville tilføje den mindste fantasi, at han ikke ville tillade

vii "analytiker". Lacan spiller på homofonien *analyste/annalist*.

viii Udtrykket "*freudened*" minder i sin udtalelse om det engelske "frightened" og indbefatter samtidig efternavnet Freud. På den måde rummer udtrykket muligvis også en antydning af, at Joyce ikke bare ikke blev bidt af psykoanalysen, men at han måske endda blev skræmt eller forskrækket af den. Her kunne altså være tale om vis forfærdelse eller forfreudelse.

sig at tilføje stødet, biddet, *the agenbite of inwit*. Et sted i *Ulysses* taler Stephen Dedalus om *the agenbite of inwit*, på fransk er det oversat med “la morsure de l’ensoi”,^{ix} jeg ved ikke hvorfor, det betyder snarere *wit*, den indre *wit*, vitsens bid, det ubevidstes bid. Freud følte sig tryk ved Jones – han vidste, at hans biografi ville blive en hagiografi.

At Joyce så at sige shauniserer pågældende Jones giver os selvfølgelig en idé om vigtigheden af at være Ernest, som en anden ville sige det.^x Det var i langt højere grad Jones end Joyce – og det kan jeg sige, fordi jeg har mødt ham – der surmulede over at hedde Ernest. Men det var utvivlsomt på grund af titlen på Wildes bemærkelsesværdige stykke, som Joyce sætter stor pris på. Referencen til vigtigheden af at hedde Ernest dukker op mere end én gang i *Finnegans*.

OPHØRT MED AT ABONNERE PÅ DET UBEVIDSTE...

Alt dette betyder kun noget, idet det fører os frem til, at det at sige *sinthomet Joyce* ikke er det samme som at sige *symbolet Joyce*.

Hvis jeg siger *Symptomet Joyce*, er det fordi symptomet, det ophæver symbolet, hvis jeg må fortsætte i det spor. Det er ikke bare *Symptomet Joyce*, det er Joyce for så vidt som, hvis jeg kan sige det sådan, at han er ophørt med at abonnere på det ubevidste.

Læs *Finnegans Wake*, og I vil opdage, at det er en tekst, der spiller på – ikke bare i hver linje, men i hvert ord – brugen af *puns*, en meget meget særlig slags *puns*. Læs den, der er ikke et eneste ord, der ikke er fremstillet på samme måde som de første jeg brugte for at give jer en fornemmelse – som f.eks. “rådvildskab” – altså fremstillet af tre eller fire ord, der, i kraft af deres brug, viser sig at slå gnister og stråle som pailletter. Det er uden tvivl fascinerende, selvom betydningen, som vi almindeligvis forstår den, ganske vist fortaber sig.

I *Structure and Motif* in “*Finnegans Wake*” taler Hr. Clive Hart om en vis skuffelse over Joyces brug af den slags *pun*. I sin bog *The Books at the Wake* henfører Hr. Atherton det til *the unforeseen*, det uforudsete. Det *pun* er snarere den slags *portemanteau*, vi kender fra Lewis Carroll, der på den måde er en foregangsmand – og i betragtning af at Joyce ret sent stødte på ham, må det, sådan som Atherton sammenfatter det, have været noget generende for Joyce.

ix “det særskiltes bid”

x Der spilles på Oscar Wildes i sig selv ordspillende titel: *The Importance of Being Earnest*. Og på Jones’ fornavn: Ernest.

Læs nogle sider i *Finnegans Wake* uden at forsøge at forstå. Det lader sig læse. Hvis det lader sig læse, er det, som en i min omgangskreds gjorde mig opmærksom på, fordi man mærker tilstedeværelsen af nydelsen fra den, der har skrevet det. Men det, som man spørger sig selv om, eller det gjorde i det mindste den pågældende person, det er, hvorfor Joyce udgav det. Hvorfor fik han det i sidste ende trykt sort på hvidt, dette *Work*, der var sytten år *in progress*?

Det er et held, at der kun er en enkelt udgave, hvilket tillader en, når man citerer fra den, at udpege en linje på den rette side, det vil sige på den side, der altid bærer det samme nummer. Hvis det var tilfældet, som med andre bøger, at den var udgivet med forskellige pagineringer, hvad skulle man da gøre for at finde rundt!

At han har udgivet den – det er det, som jeg ville håbe på at overbevise ham om, hvis han var her – er ensbetydende med, at han ville være Symptomet Joyce, i den forstand at han fremviser symptoms maskineri, dets essens, dets abstraktion. Hvis der er noget, der gør rede for den kendsgerning, som Clive Hart har bemærket, at man ender med at blive udmattet af at følge ham, så er det netop det, som beviser, at ens egne symptomer er det eneste, der har interesse for en selv, og sådan er det for enhver. Symptomet hos Joyce er et symptom, der på ingen måde angår jer, det er symptomet uden nogen mulighed for, at det får fat i noget af jeres ubevidste. Jeg tror, at det var meningen med det, som den person sagde, der spurgte mig om, hvorfor han havde udgivet den.

Det er nødvendigt at blive ved med at spørge til dette vigtige og sidste værk, til dette værk som Joyce i det store og hele tildelte den funktion at være hans skammel. For i starten ville han være én, hvis navn, og lige netop navnet, ville overleve for altid. For altid betyder, at det er epokegørende. Aldrig før havde man frembragt litteratur på den måde. Og for at understrege vægten af dette ord *litteratur*, vil jeg påpege den tvetydighed, som Joyce ofte spiller på – *letter*, *litter*. Bogstavet er affald. Hvis der ikke var denne så særlige stavemåde, som er den engelske stavemåde, så var tre fjerdedele af effekterne i *Finnegans* gået tabt.

Den meste ekstreme formulering, som jeg i øvrigt har Jacques Aubert at takke for, den kan jeg godt fortælle jer, den er: *Who ails tongue coddeau, aspace of dumbillsilly?* Hvis jeg havde læst dette på skrift, havde jeg så opfattet: *Où es ton cadeau, espèce d'imbécile?*^{xi}

xi På dansk kan det oversættes til: *Hvor er din gave, dit fjols?*

Det utrolige er, at denne i dette tilfælde translingvistiske homofoni kun understøttes af ét bogstav, der stemmer overens med det engelske sprogs stavemåde. I ville ikke vide, at *who* kan transformeres til *où*, hvis I ikke vidste, at *who* i en spørgende ytring udtales sådan. Der er noget flertydigt ved denne fonetiske brug, som jeg lige så godt kunne skrive f.a.u.n. Det faunetiske ved sagen beror fuldt ud på bogstavet, det vil sige på noget, der ikke er essentielt for sproget, noget, som er sammenflettet af historiens tilfældigheder. At der er nogen, der har taget det i brug på underfuld vis, stiller i sig selv spørgsmålet om, hvad der er med sproget.

Jeg har sagt, at det ubevidste er struktureret som et sprog. Det er underligt, at jeg også kan sige *ophørt med at abonnere på det ubevidste* om én, der lige præcis ikke gør andet end at lege med sproget, selvom han blandt andet betjener sig af et sprog, der ikke er hans eget – for hans eget er netop et sprog, der er blevet slettet fra kortet, nemlig gælisk, hvoraf han kendte nogle få bidder, nok til at orientere sig, men ikke meget mere – der altså ikke er hans eget, men erobrernes, undertrykernes sprog.

Joyce har sagt, at man i Irland havde en hersker og en herskerinde, herskeren var Det Britiske Imperium og herskerinden den katolske, apostolske og romerske Hellige Kirke, de to udgjorde den samme slags plage. Det er netop det, der lader sig konstatere i det, der gør Joyce til symptomet, det rene symptom på det, der er på færde i forholdet til sproget, for så vidt som man reducerer det til symptomet – det vil sige til den effekt det har, når man ikke analyserer denne effekt – jeg vil endda sige, for så vidt som man forbyder sig at spille på visse af de flertydigheder, der ville berøre det ubevidste hos hvem som helst.

NYDELSEN, IKKE DET UBEVIDSTE

Hvis læseren er fascineret, så er det fordi denne forjoycelse,^{xii} denne nydelse^{xiii} i overensstemmelse med det navn, der er som et ekko af Freuds – når alt kommer til alt relaterer Joyce sig til *joy*, nydelsen, hvis det er skrevet på lallesproget^{xiv} engelsk – er det eneste ved hans tekst, som vi kan få fat i. Dér er symptomet.

xii "jouasse".

xiii "jouissance".

xiv "Lallesproget" er et forsøg på oversættelse af "Lalangué" (en samenskrievning af den bestemte artikel "la" og "langue", der betyder sprog/

Symptomet – for så vidt som intet binder det til det, som udgør selve *lalangue*, med hvilket han understøtter den vævning, de striber, den fletning af jord og luft, som han åbner *Chamber Music* med, hans første udgivne bog, en bog med digte – symptomet er helt og aldeles det, som betinger *lalangue*, men på sin vis løfter Joyce det til sprogets kraft, dog uden at noget af det lader sig analysere.

Det er det, der slår én og bogstaveligt forbyder^{xv} én at sige noget, som når man siger: *Jeg er målløs*.^{xvi}

At man bruger ordet *interdire* (forbyde) i betydningen gøre målløs er afgørende. Her har vi substansen i det, som Joyce bibringer, og i kraft af hvilket litteraturen i en vis forstand ikke længere kan være det, som den var før ham.

Det er ikke for ingenting, at *Ulysses* stræber efter noget homerisk, selv om der ikke er den mindste forbindelse mellem det, som sker i *Ulysses*, og det som er på færde i *Odysseen*, skønt Joyce har ledt kommentatorerne i den retning. At sammenligne Stephen Dedalus med Telemachos... At komme rendende med det store bundt af kommentarer til *Odysseen* giver ikke andet end hovedbrud. Og hvordan kan man sige at Bloom – som Stephen ikke har noget med at gøre bortset fra tilfældige møder i Dublin – på nogen som helst måde er en far for Stephen? Hvis ikke det er fordi, at allerede Joyce påpeger og viser sig i stand til at skildre, at hele den psykiske realitet, dvs. symptomet, i sidste ende afhænger af en struktur, hvor Fadernavnet^{xvii} er et ubetinget element.

Faderen som navn og som den, der navngiver, er ikke det samme. Fadernavnet er det fjerde element – jeg nævner her noget, som kun en vis del af mine tilhørere kan have overvejet – det fjerde element uden hvilket intet er muligt indenfor det symbolske, det imaginære og det reelles knude.

Men der er en anden måde at benævne det. Det er derfor, jeg i dag, hvad angår fadernavnet, sådan som Joyce vidner om det, pryder det med den passende benævnelse *sinthomet*.

tunge), som er Lacans betegnelse for sproget i sin dimension af lydleg ("lala") snarere end betydningbærende. Andre mulige oversættelser kunne være "sprogroget" eller "muddersmålet".

xv "interdit"

xvi "je reste interdit"

xvii "Le Nom-du-Père"

Det er for så vidt som det ubevidste knytter sig til sinthomet, der er det singulære i ethvert individ, at man kan sige, at Joyce, som der står et sted, identificerer sig med *the individual*. Han er den, som udmærker sig ved at være gået til det yderste for at inkarnere symptomet i sig, hvorved han undslipper enhver mulig død, ved at have reduceret sig til en struktur som er selve menneskets (*de lom*), hvis I tillader mig at stave det helt simpelt *l.o.m.*^{xviii}

Det er sådan, han sætter sig i omløb, som noget, der sætter punktum ved et vist antal øvelser. Han gør en ende på dem. Men hvordan skal vi forstå meningen med denne “ende”?

Det er slående, at Clive Hart lægger vægt på det cykliske og korset som det, Joyce substantielt forbinder sig med. Nogle af jer ved, at det er med cirklen og korset, at jeg tegner den borromæiske knude. At undersøge hos Joyce, hvad denne knude producerer, det vil sige tveydigheden af 3 og af 4, det vil sige det, som han blev ved med at være klistret og knyttet til: Undersøgelsen af Vico, værre ting, samtalen med ånderne, som Atherton i øvrigt sammenfatter med betegnelsen *spiritualisme*, hvilket undrer mig, for jeg plejer at kalde den for spiritisme. Det er virkelig overraskende at se, at dette ind imellem tager del i *Finnegans* som symptom.

Det er ikke alt, for det er svært ikke at være opmærksom på den fiktion, som man kan kalde initiationen. Hvori består det, som er i omløb i dette register og med dette begreb? Hvor mange foreninger bevæbner sig med bannere, som de ikke forstår meningen med? At Joyce var begejstret for *Isis Unveiled* af Fru Blavatsky, er noget, jeg læser hos Atherton, og som forbløffer mig. Selv slås jeg først og fremmest af den form for mental debilitet, som enhver initiation medfører, og som måske får mig til at undervurdere den.

Det skal siges, at kort efter den tid, hvor jeg – himlen være lovet – havde mødt Joyce, skulle jeg komme til at støde på en vis René Guenon, som hvad initiationen angår ikke var mere værd end det værste. *Hi han a pas*^{xix} – det skal staves som det, der udgår fra det æsel, som Joyce refererer til som det centrale punkt mellem de fire betegnelser Nord, Syd, Øst, Vest og som punktet i korsets kryds – det er et æsel, der understøtter det, og Gud skal vide, at Joyce gør stort væsen ud af dette i *Finnegans*.

xviii “lom” er homofont med “l’homme” (mennesket).

xix Ordspil på æslets lyd “hi-han” og “il n’y en a pas” (som betyder, der findes ikke nogen/noget).

Men altså *Finnegans*, denne drøm, hvordan skal man kunne sige, at den er slut, når dens sidste ord ikke kan andet end slutte sig til det første? Det *the*, som den slutter med, klistrer sig til det *riverrun*, som den begynder med, og dermed indikeres en cirkel. For at sige det rent ud, hvordan kunne Joyce på dette punkt overse det, som jeg for tiden præsenterer i form af knuden?

Det jeg gør, er at præsentere noget nyt, som ikke bare redegør for symptomens begrænsning, men også for, at det er, fordi det knytter sig til kroppen, det vil sige til det imaginære, og til det reelle og for det tredje til det ubevidste, at symptomet har sine grænser. Det er, fordi det støder på sine grænser, at man kan tale om en knude.

Knuden er helt sikkert noget, som kan vikles sammen, som kan tage form som et garnnøgle, men når man vikler nøglet op, bevarer knuden sin form og i samme hug sin eks-istens.

Dette vil jeg tillade mig at præsentere i mit forløb næste år, med støtte i blandt andre Joyce.